

HORVÁTH ATTILA

AZ 1222. ÉVI ARANYBULLA ÉS A TÖRTÉNETI ALKOTMÁNY

II. András (1205–1235) pazarló életmódját fedezendő újfajta adókat vetett ki, de ezeknek a behajtását többnyire bérbe adta. A király, hogy az általános elégedetlenség ellenére növelje híveinek számát, egymás után ajándékozta el a királyi birtokokat. A serviensek és az Imre-párti főurak tiltakozásának hatására II. András kiadta az 1222. évi Aranybullát, amelyben megígérte, hogy be fogja tartani a törvényeket és felhagy pazarló életmódjával.¹

Az Aranybulla nevét az oklevelet hitelesítő függőpecsétről kapta. II. Béla korától a király a fontosabb okleveleket aranyból készült pecséttel látta el, de nagybetűvel csak az 1222. évi Aranybullát szoktuk jelölni. Hozzá kell tennünk, hogy a történetírásunk még két másik aranybulláról is megemlékezik: a második aranybullát II. András a főpapok és két fia kérésére adta ki 1231-ben. A harmadik aranybullát IV. Béla adta ki két fiával, István ifjabb királlyal és Bélával, Szlavónia hercegével együtt.²

Az Aranybulla mintájának az 1790-es évek röpiratirodalmának korától kezdve többen is az 1215. június 15-én Földnélküli János angol király által kibocsátott *Magna Carta Libertatum*ot tartották. Ez idő tájt kezdték elemezni az angol és a magyar történeti alkotmány vélt vagy valós hasonlatosságait.³ Ennek hatására írta gróf Széchenyi István 1832. október 15-én a naplójába:

---

1 Zsoldos 2011, 1.

2 Eckhart 1946, 34.

3 Aranka 1790; Concha 1880/2, 33–44; Andrassy 1927, 161–178; Fest Sándor: Magna 1934, 273–289; Fest 1941, 105–134; Haendel 1942/1–3, 123–128; Závodszy 1987/1, 10–18.

„Magna Carta és Aranybulla a kereszteshadjáratok következményeképpen úgyszólván egyazon agyból születtek.”⁴ Gerics József viszont több tanulmányában is igazolta, hogy az 1222. évi Aranybulla a XIII. századi „jogász század” terméke, amely az 1215. évi IV. lateráni zsinat⁵ hatására kezdődött.⁶ A kánonjogi szabályok írták elő, hogy az állam csak jogilag rendezett szabályok szerint működhet. Az 1222. évi Aranybulla az első olyan törvényünk, amelyet a politikai nemzet kívánságára alkottak meg és amelyben a király hozzájárul jogainak korlátozásához,⁷ bár csak Nagy Lajos 1351. évi törvényével vált a sarkalatos nemesi jogok alapjává.⁸ Ekkor kezdett kialakulni a magyarországi legiszlatív jogpolitika.

Az Aranybulla egyúttal egy új korszak nyitánya is volt. Egyre erőteljesebben érvényesült a hűbériség magyarországi változata, a familiaritás.⁹ A hűbéri szerződés ugyan nem egyenlő rangú emberek között jött létre, mégsem eredményezett feltétlen engedelmességet. A vazallus hűséggel tartozott hűbérurának, de csak olyan katonai szolgálatot vagy igazgatási feladatokat tartozott ellátni, amelyek nem álltak ellentétben a szabad ember méltóságával és az egyház, illetve a király iránti tisztelettel. A szerződéses viszony a hűbérurat is kötelezte. A hűségért ellenszolgáltatást tartozott adni és védelmet nyújtani vazallusának. Amennyiben a kölcsönös kötelezettségekkel járó, visszerthes szerződést a hűbérúr nem tartotta be, a vazallus felszabadult kötelezettségei alól.

Az 1222. évi Aranybulla több rendelkezése is a történeti alkotmányunk vívmányai közé sorolható. Az Aranybulla a magyar történeti alkotmány sarkalatos törvénye, amelyet I. (Nagy) Lajos 1351-ben, Mária királynő 1384-ben, I. Mátyás 1464-ben, Werbőczy István *Hármaskönyvében* és a királyi hitlevelekben is megerősítettek. Ekkor jelent meg először az a törekvés a magyar törvényhozás

4 Széchenyi 2002, 636.

5 A IV. lateráni zsinatot III. Ince pápa (akit úgy is emlegettek mint a „*jogász pápa*,”) 1213. április 19-én kelt bullája alapján hívták össze, és 1215. november 11. és 30. között ülésezett. Lásd: Gergely 1982, 92.

6 Gerics 1976, 97; 1980, 90; 1987, 237.

7 Kristó 2014; Érszegi 1990; De bulla aurea 1999.

8 Eckhart 1946, 29.

9 Szekfű 1912; Bónis 1947, 111; Szűcs 1993, 19.

történetében, hogy pozitív törvényekkel korlátozzák a végrehajtó hatalmat.¹⁰ Az alkotmányos hagyományok szimbólumaként is szolgál, mivel deklarált egyes szabadságjogokat, és első ízben korlátozta világi jogszabályokkal a király hatalmát. A király kötelezte magát, hogy a servienseket törvényes ítélet nélkül nem tartóztathatja le (2. cikk). Ennek alapján deklarálta Werbőczy István *Hármaskönyve* I. Rész 9. cikkelyében, hogy a nemeseket „előzetes idézés vagy perbe hívás és törvényes elmarasztalás nélkül, senkinek unszolására, panaszára vagy kérésére személyükben senki sehohol le nem tartóztathatja.” (V. ö.: az 1896. évi XXXIII. tc. 95., 97., 101., 141–147., 152., 153., 158., 165., 170., 267., 268., 296., 476., 537., §-val.)

Deklarálta az Aranybulla a serviensek tulajdonjogi jogosítványainak egy részét, és biztosította számukra, hogy vélt vagy valós jogsérelmeik orvoslása érdekében bírósághoz fordulhassanak. A király ugyanis kötelezettséget vállalt arra, hogy minden évben Szent István napján Székesfehérvárott törvényt ül, és ott minden serviens, aki csak akar, szabadon megjelenhet (1. cikk). Egy másik szakasz pedig azt mondja ki, amit modern nyelven úgy mondanánk, hogy senkit törvényes bírójától elvonni nem lehet. Ezért tartjuk az Aranybullát az alkotmányos alapjogok fundamentumának.

Mivel ezek a törvények a királyt is kötelezték, ennek biztosítékeként a nádor fokozatosan nemcsak magánjogi, hanem közjogi bírói jogkört is kapott. Az 1485-ban kiadott úgynevezett nádori cikkelyek 6. cikkelye a nádorra vonatkozóan ezt a jogkört így rögzítette: „A király és országlakosok között támadt viszályt ki kell egyenlítenie.” A nádor jogkörére vonatkozóan idézhetjük Mátyás egyik nyilatkozatát is: „Ha valaki személyünk ellen pert akar indítani, megtalálja a bírót a nádorban, aki a nemzetet (universitatem regni) képviseli.”¹¹ Ugyanerről tanúskodik Werbőczy István *Hármaskönyve* is: „A királyi felség minden panaszossal és perlekedővel szemben az ország nádora előtt tartozik törvényt állani és ügyeinek igazgatója által felelni.” (HK II. R. 39. cikk.) A nádori tisztség függetlenségét azzal is biztosították, hogy az 1439. évi II. tc. óta az országgyűlés választhatta meg.

10 Bónis 1947, 164–166, 169.

11 Idézi: Timon 1919, 693.

Az Aranybulla záradéka felhatalmazta az előkelőket együttesen és fejenként is az uralkodó intézkedéseivel szembeni ellenállásra (*jus resistendi*): „Azt is elrendeltük, hogy ha mi vagy utódaink közül valaki valamely időben ezen rendelkezéseink ellen akarna cselekedni, ennek az oklevélnek erejénél fogva mind a püspököknek, mint a többi jobbágyoknak¹² és országunk nemeseinek, együttesen és külön-külön, a jelenben és a jövőben mindörökké szabadságukban álljon, hogy a hűtlenség minden vétke nélkül nekünk és a mi utódainknak ellenállhassanak és ellentmondhassanak.”¹³

Más országokban a hűbéri jogból eredő ellenállási jog szép lassan elenyészett,¹⁴ Magyarországon viszont Werbőczy István *Hármaskönyvé*ben nyert újlag megerősítést (HK I. R. 9. cikk. 6. §). Még a *Hármaskönyv* ellenében készített *Négyeskönyv* (*Quvadripartitum*) is teljes terjedelmében tartalmazta az Aranybulla szövegét.¹⁵ Ezután a Habsburgok abszolutizmusra való törekvéseivel szemben a magyar rendek folyamatosan az ellenállási jogukra hivatkoztak. Bocskai István 1604-ben¹⁶ már kiterjesztő értelmezését adta az ellenállási jognak, mondván, hogy azt akkor is érvényesíteni kell, ha a király az ország jogait vagy szokásjogait megsérti.¹⁷ A magyar rendek 1605-ben Európa közvéleményéhez intézett kiáltványukban¹⁸ elítélték Rudolfot, mert nem törődött a nemzet jólétével, semmibe vette az isteni törvényeket, és zsarnok módjára viselkedett. Az Aranybulla ellenállási záradékára ekkor hivatkoznak először a rendek a történelem folyamán.¹⁹ Bethlen Gábor is, amikor 1619-ben csatlakozott a Habsburg-ellenes szövetséghez, Alvinczy Péterrel elkészíttetett egy latin és magyar nyelven is megjelentetett kiáltványt *Querela Hungariae Magyarország panasza* címmel, amely később több kiadásban is megjelent. Ebben hosszasan

12 Abban a korban a jobbágyok alatt még az ország előkelőit értették.

13 Vesd össze: „Hogyha valaki Álmos vezér és a többi fejedelmi személyek utódai közül az esküvel kötött megállapodásokat meg akarná szegni, örök átok sújtsa.” Anonymus: *Gesta Hungarorum* <https://mek.oszk.hu/02200/02245/02245.pdf>, 5.

14 Degré 1980/6, 369.

15 Illés 1931, 8.

16 Eckhart 1933, 133.

17 Révész 1934/7–8, 271–272. A kérdéshez lásd: Péter 1984, 66–71; Varga 2006/1, 29–41.

18 Károlyi 1899, 168.

19 Benda 1971, 326.

sorolják a vallásszabadság és a rendi alkotmány sérelmeit, mert ezzel akarta indokolni hadjáratát.²⁰ Mindeközben az erdélyi rendek Bethlen Gáborral szemben is biztosítani akarták az ellenállási jogot. Ezért már a fejedelmválasztáskor törvényben is megerősítették a *jus resistendit*: „mivelhogy fejedelemséggel és annak autoritásával eddég való fejedelmek közül sokan abutálván electiónak jussát elfelejtvén, rapinam arbitrato principatum, mind járt az törvéntelenségre és több illetlen dolgokra hanvatthomlok mentenek, kiből iszonyú veszedelme következett mindenkor hazánknak: végeztük azért, hogy a kolcsos városoknak, tanácsoknak, székely és egyéb kapitánoknak, tisztviselőknak légyen authoritások arra, ha az fejedelem exorbitálna, és contra jurimentum nobis praesitum valamit innoválna, hütök felszabadulván és összegyűlvén, ellene állhassanak absque nota infidelitatis, juxta contenta decreti.”²¹ Sőt, olyan szempontból még tovább is léptek, hogy nemcsak a székelyekre, szászokra, hanem még a városi polgárookra is kiterjesztették ezt az alkotmányos jogot.²²

Bethlen Gábor példáját követte I. Rákóczi György is, amikor 1644. február elején megindította hadait a Habsburgok ellen. Kálló erődítményének elfoglalása után kiáltványt intézett a magyar rendekhez,²³ amelyben hosszasan sorolta a protestánsok vallási sérelmeit és hogy a Habsburgok örökös tartománnyá akarták tenni Magyarországot. Kijelentette, hogy nem önös érdekből fogott fegyvert, hanem az ország szabadságjogait akarja visszaállítani.²⁴

Hasonló nyilatkozattal próbálkoztak a Zrínyi–Frangepán–Wesselényi-összeesküvésben²⁵ részt vevők. Thököly Imre – aki a Habsburg abszolutizmus ellenében észak-magyarországi területen önálló fejedelemséget alapított – pedig 1684-ben arra hivatkozott, hogy ellenállási záradék miatt jeruzsálemi András törvénye a magyar szabadság lelke, amely a lázadás vádját teljesen és tökéletesen lemossa a jog gyakorlójáról.²⁶

20 Török 1883, 4. Vesd össze: Imre 1995.

21 Szilágyi 1880, 359–360.

22 Makkai–Szász 1987, 645; Rác 1992, 117.

23 Rákóczi 1644.

24 Horváth 1872, 444–445.

25 Pauler 1876/I–II.

26 Hóman–Szekfű 1935, 203.

A Thököly Imre vezette szabadságharc bukása és Buda visszafoglalása után a Habsburgok fegyverrel meghódított tartományként tekintettek Magyarországra. Ezért az 1687. évi országgyűlésen a megfélemlített rendek lemondtak az ellenállási jogukról²⁷ az alábbi indokolással: „Megemlékezvén ezenfelül a karok és rendek Ő legszentségesebb felsége jószágos előterjesztéséről, mely ugyanis a második Endre király 1222-ik évben kelt 31-ik cikkében foglalt annak az egyetlen záradéknak, vagyis inkább a királyoknak való ellenmondás s ellenállás szabadságának az ugyanott felsorolt okokból, a kijavítását czélozza, noha ugyane cikkelynek említett részében a helyes értelmet csak némely egyeseknek rossz akaratu magyarázása törekedett netán más elrontott értelemre csavarni s Ő legszentségesebb felsége józanabb hü karainak és rendeinek sohasem volt eszükben, hogy annak értelmében (mint ezt a gonosz szándékuak s lázadók elferdítették) törvényes királyuk és uruk ellen valaki fegyverre kelhessen s fellázadhasson.” (1687. évi IV. tc.) A magyar közfelfogás azonban ezután is azt vallotta, hogy az ellenállási jog érvényben maradt, mivel a rendek csak kényszer hatására mondtak le róla.

II. Rákóczi Ferenc 1703-ban a szabadságharc kezdeményezésekor Munkácson latinul²⁸ és franciául kibocsátotta a keresztény világ számára „*Recrudescunt inclitae gentis Hungariae vulnera*” („*Ismét kiújultak a jeles magyar nemzet sebei*”) kezdetű kiáltványát,²⁹ a szabadságharc okairól és céljáról. Ebben leírja, hogy az ősi szabadságjogok sérelme miatt fogott fegyvert már korábban Báthory, Bocskai és Bethlen Gábor, Rákóczi György és Thököly. Egymás után sorolta fel, még törvényhelyeket is említve, a sérelmeket; kiemelve, hogy eltörölték a szabad királyválasztás jogát, az Aranybulla ellenállási záradékát.

Rákóczi két állambölcseleti munkáját 1722 és 1725 között írta francia nyelven: *Réflexions sur les principes de la vie civile et de la politesse d'un chrétien* (*Egy keresztény elmélkedései a polgári élet és az udvariasság elveiről*); *Traité de*

27 Bartoniek 1987, 98.

28 A kiáltványt Rákóczi legbensőbb munkatársa, bizalmasa, később kancellárja, Ráday Pál által szép latinsággal fogalmazta meg, Rákóczi sajátkezűleg javított bele a szövegbe. Készült magyar fordítása, de lengyel, holland, német, török fordítása, angol kivonata szintén ismeretes.

29 Rákóczi kiáltványa 2004.

la puissance (Értekezés a hatalomról). Ez utóbbihoz függelék gyanánt odaillesztette Szent István Intelmei Imre herceghez című művét is francia fordításban, és idéz az Aranybullából is. A két szorosán összetartozó mű, Rákóczi 1732-ben kelt végrendeletével együtt, később nyomtatásban is megjelent *Testament politique et moral du Prince Rakoczi* címmel.³⁰ A *Traité*-nek egy latin változatát is elkészítette a magyar nemesség számára *Tractatus de potestate* címmel.³¹ Az *Értekezés a hatalomról* című művében Rákóczi leírta, hogy milyen módon kellene egy királynak a hatalmát gyakorolnia. Úgy foglalt állást, hogy az uralkodónak joga van a nemzetre támaszkodva szembe fordulni a törvénytelen támadásokkal. Mindezt pedig az Aranybullával és Szent István Intelmeivel támasztotta alá.³²

Az 1790-es nemesi-rendi reformerek egyaránt az Aranybulla 31. cikkelyére hivatkoztak.³³ Közöttük a legradikálisabb nézeteket valló Martinovics Ignácot és társait 1795. május 20-án a Vérmezőn lefejezték. Egy szelíd paptanár,³⁴ Virág Benedek ezután lefordította magyarra az Aranybullát.³⁵

A nemesi vármegyék *vis inertiae* joga, vagyis a passzív ellenálláshoz való jogát szintén az Aranybulla ellenállási záradékából vezették le, amelyet ugyan az 1687. évi IV. tc. eltörölt, de úgy vélték, hogy ez csak a cselekvő, aktív, fegyveres ellenállásra vonatkozott, a vármegyéknek a passzív ellenálláshoz való joga megmaradt.³⁶

Először az 1504. évi I. tc. 4–6.§-a alapján alakult ki az a szabály, amely felhatalmazta az alispánt, hogy az országgyűlés által meg nem szavazott és törvény-

30 Rákóczi fejedelem politikai és erkölcsi végrendelete (Hága 1751).

31 Rákóczi Ferenc korának egyik legműveltebbjeként egyaránt magas színvonalon tudott írni magyarul, latinul és franciául.

32 II. Rákóczi Ferenc politikai és erkölcsi végrendelete. (A tanulmányt és a tárgyi jegyzeteket írta Köpeczi Béla; a latin szöveget gondozta Borzsák István; a francia szövegeket gondozta Kovács Ilona = *Testament politique et moral du prince François II Rákóczi / avec une étude et des commentaires de Béla Köpeczi; texte latin établi par István Borzsák; textes français et apparat critique établis par Ilona Kovács*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1984); Bene 2007, 1035–1058; Havas 2006/1–2, 138.

33 Degré 1980/6, 369.

34 Virág Benedek úgy mutatta be magát, hogy ő a: „*a szelíd tudományok volt királyi tanítója*.”

35 Virág 1805.

36 Egyed 1929, 76, 109.

ként el nem fogadott királyi rendeletet, parancsot – adóügyekben – nem köteles végrehajtani. Ezt az elvet általános szintre emelte az 1545. évi XXXIII. tc., amelyet *A királynak vagy helytartójának az ország törvényeivel ellenkező levelei a javak visszaadásában meg nem tartandók* címmel adtak ki. Így alakult ki az a gyakorlat, hogy a törvényhatóságok a sérelmezett királyi vagy kormányrendeletet nem hajtották végre, hanem csak egy feliratot (*remonstratio*) intéztek az ügyben a királyhoz, amelyben felsorolták sérelmeiket.³⁷ Amennyiben az uralkodó ismételt sürgetésére sem hajtották végre a rendeletet, akkor királyi biztost rendeltek ki a vármegyébe, végső eszközként pedig katonasággal szállták meg a vármegye-házát. A legelszántabb megyék tisztikara erre válaszul lemondott hivataláról. A bécsi kormányzat apparátusában felmerült a gondolat, hogy meg kéne büntetni a vármegye tisztviselőit, de erre nem találtak megfelelő törvényi tényállást.³⁸

A nemesi vármegye alkotmányvédő szerepére szükség is volt, hiszen több esetben is előfordult, hogy a Habsburg uralkodók nem hívtak össze országgyűlést, és rendeleti úton próbáltak kormányozni, adót behajtani, katonákat állítani. I. Lipót (1657–1705) uralkodása idején kezdődött ez a fajta gyakorlat. II. Józseffel (1780–1790) szemben pedig elérték, hogy a halálos ágyán visszavonta az alkotmányellenesen kibocsátott rendeleteit.³⁹

A nemesi vármegyék utolsó nagy alkotmányvédelmi akciójára 1822-23-ban került sor.⁴⁰ I. Ferenc 1812 óta nem hívott össze országgyűlést, és alkotmányellenes módon rendeletek útján kormányzott. A vármegyék önállóságát és intézményeinek működését is korlátozni próbálta, egyúttal két és félszeresére emelte a hadiadót. Az 52 vármegyéből 42 nyújtott be panaszt a rendeletek ellen, közülük 15 az első királyi dorgáló leirat után meghátrált. Az adórendelet végrehajtását két királyi leirat után 19 vármegye tagadta meg. 1822 őszére még

37 Ennek az intézménynek a továbbéléseként maradt meg a törvényhatóságoknak az 1886. évi XXI. tc. 19. § az a joguk, amely szerit: „A törvényhatóság jelen törvény korlátai között felirhat egyes kormányrendelet ellen a végrehajtás előtt, ha azt törvénybe ütközőnek vagy a helyi viszonyok miatt czélszerűtlenné tartja. De ha a minister a felhozott indokok ellenére a végrehajtást követeli, vagy ha a törvényhatóságot hozott határozatának foganatosításától másodizben eltiltja, a kormányrendelet azonnal és feltétlenül teljesítendő és végrehajtandó [...]”

38 Soós 2007/1, 112.

39 Stipta 2020, 196.

40 Horváth 1868, 107, 111–112.

mindig maradt 8 vármegye (Trencsén, Nyitra, Bars, Nógrád, Zemplén, Sopron, Zala, Veszprém), melyek mindkét ügyben, míg 4 vármegye (Varasd, Vas, Komárom és Ung) csak az adózás ügyében tanúsított továbbra is makacs ellenállást. Ezután a király királyi biztosokat nevezett ki, és katonaságot vezényelt ki az ellenállást tanúsító egyes vármegyék központjaiba. Tiltakozásul Bars vármegye egész tisztikara lemondott hivataláról, hogy ne tudják kikényszeríteni a végrehajtást.⁴¹ A vármegyék végül megint csak győztek, hiszen a király kénytelen volt összehívni az 1825-1827. évi országgyűlést, amely egyben a reformkor kezdetét is jelentette. Az 1827-i országos választmány munkálataiban deklarálták: „Quippe congregationes comitatum legalia potestas executia in a reo legum custodes sunt.” („A megyék gyűlései a törvényeknek nemcsak végrehajtó szervei, de egyszersmind őrei is.”).⁴² Deák Ferenc 1833-ban kijelentette: „[...] a megyék voltak polgári szabadságunk legfőbb őrei.”⁴³ 1935-ös beszédében azt is hangsúlyozta, hogy a megyék az egyéni jogokat is védelmezik.⁴⁴ Mindezen érdemek elismeréseként iktatta Kossuth Lajos 1848. évi XVI. tc. preambulumba a szállóigévé vált kijelentést, hogy a vármegyék Magyarország „alkotmányossága védőbástyája.”

A történeti alkotmány a különböző korokból származó sarkalatos törvények, szokásjogi szabályok és a jogtudomány (jogirodalom) által lefektetett elvek összessége.⁴⁵

Az Alaptörvény a Nemzeti Hitvallásban deklarálta, hogy a történeti alkotmány a nemzet kollektív emlékezetének része: „Alaptörvényünk jogrendünk alapja: szerződés a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között. Élő keret, amely kifejezi a nemzet akaratát, azt a formát, amelyben élni szeretnénk.” Ehhez csatlakozik az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése: „Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.” A történeti alkotmányról megint csak a Nemzeti Hitvallás című rész szól: „Tiszteletben tartjuk történeti alkot-

41 Praznovszky 1987, 119; Molnár 2003, 389; Erdmann 1989; 8–11; Völgyesi 2009, 173–198.

42 Idézi: Szivák 1906, 25.

43 Molnár 2001, 107.

44 Stipta 2020.

45 Horváth 2014, 23; Mezey 1995, 207.

mányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”

A „vívmány” kifejezés kétségtelenül eddig nem terjedt el a magyar jogi szakirodalomban, hiszen az európai jogirodalomból származik (*acquis communautaire*).⁴⁶ Véleményem szerint a jogalkotó szándéka arra irányult, hogy olyan alkotmányos elveket alkalmazzunk, amelyek kiállták az idők próbáját. Vagyis nem lehet tetszőlegesen kiragadni egy olyan jogszabályt az elmúlt ezer évből, amelyik valamilyen okból szimpatikus nekünk, de már hatályon kívül helyezték. A történeti alkotmány részei sohasem voltak például az elfeledett jogszabályok sem. A Corpus Juris Hungarici köteteit kezdetben magánosok gyűjtötték össze, és különböző okok miatt kimaradtak egyes törvények belőle. Például Kovachich Márton György⁴⁷ (1744–1821) az egyetemi könyvtár őre és fia, Kovachich József Miklós (1798–1878) nemzeti múzeumi levéltáros felkutat- ta őket (például: 1231. évi Aranybulla, 1267., 1290., 1298., 1385., 1397., 1440., 1444. évi törvényeket.). Kiderült, hogy a Corpus Juris Hungarici több mint har- minc törvényt egyáltalán nem közölt, másokat pedig másolatok alapján, hibás szöveggel tett közzé.⁴⁸

A történeti alkotmány elsősorban a jogértelmezésnél ad fontos támponto- kat, de hivatkozni lehet olyan tételes jogszabályokra is, amelyek nem idejétmúl- tak és nem ellentétesek a modern, változó jog koncepciójával. Ezt a feladatot az Alkotmánybíróságnak és a jogtudománynak kell elvégeznie.

Egyet kell tehát értenünk Ferdinandy Gejza véleményével: „A történelmi- leg fejlődött intézményeknek államfenntartó ereje kétségbevonhatatlanul sok- kal nagyobb, mint azoké, amelyeket precíz jogszabályokba fontolgotó jogászi elme foglalt egybe.”⁴⁹

Magyarországon az országgyűlés viszonylag folyamatos működése révén a törvény primátusát mindvégig megőrizte. Ezt az elvet deklarálta az 1791. évi X. és XII. tc. is. Ennek következtében nem kellett eltérő jogforrási elvet alkal-

46 Varga 2016/4, 88; Zlinszky 2005, 3; Balogh 2014, 23–44.

47 V. Windisch 1947; 1998;

48 Vestigia 1790–1801.

49 Ferdinandy 1902, 4.

mazni az ún. alaptörvényekre (*lex fundamentalis*). Fundamentális törvényekre az abszolút kormányzat alatt álló országokban hivatkoztak: például Franciaországban az 1570-es évektől⁵⁰ és a Habsburgok örökös tartományaiban, ahol az uralkodó szuverén módon alkotta a legmagasabb szintű jogszabályokat. Nálunk csak tartalmuk és nem a jogforrási hierarchiában elfoglalt helyük miatt emelték ki a sarkalatosnak (*leges cardinales*) nevezett törvényeket. Szekfű Gyula szerint a sarkalatos törvények kifejezést már a XVII. század óta használták.⁵¹ Többek között Toldy Ferenc és Schwarcz Gyula írta le, hogy ezeken a törvényeken az alkotmányunk „mintegy sarkain fordul.”⁵² Pauler Tivadar szerint: „Tekintve a tételes törvénytudomány szerkezetét, és törvényhozásunk fejlődését sarkalatosnak azon törvények tartandók, először: amelyeket a törvényhozás kifejezetten annak nevez vagy tettei által kétségtelenül annak jellemzett mivel azonban mivel azonban törvényhozásunk az alaptörvények rendszeres elősorolásába soha sem bocsátkozott, azokat tüzetesen sehol meg nem határozván, körüket kimerítőleg sehol meg nem állapította, másodsor: azon törvények is, melyek az alkotmány alapelveit magukba foglaló tartalmuknál fogva sarkalatosnak bizonyultak.”⁵³

Szűkebb értelmezését adja a sarkalatos törvényeknek Trócsányi László, amikor megállapítja, hogy „A XIX. században az alkotmányfogalom a sarkalatos törvényekhez kapcsolódott, a törvények között tartalmuk szerint tettek különbséget. Azokat a törvényeket nevezték sarkalatos törvényeknek, amelyek az államszervezet felépítését és működését szabályozták.”⁵⁴

A sarkalatos törvényeket többek között Hajnóczy József,⁵⁵ Fényes Elek⁵⁶ és Széchenyi István⁵⁷ gyűjtötte össze. Mindannyian idesorolták az 1222. évi Aranybulla cikkelyeit.

50 Sashalmi 2006, 21.

51 Hóman–Szekfű 1929, 170.

52 Schwarcz 1887; Toldy 1866.

53 Pauler 1860, 347.

54 Bevezetés az alkotmányjogba 2016, 48. Vesd össze: Szalma 2012/11–12, 499–505; Szalma 2002/9, 378–386.

55 Hajnóczy 1958.

56 Fényes 1842–43, 1.

57 Széchenyi 1864.

Az Aranybulla a magyar alkotmányos hagyományok szimbólumaként is szolgál, ezért is választotta a magyar Alkotmánybíróság jelképéül az Aranybulla függőpecsétjét. Az Alkotmánybíróság tagjai a nyilvános üléseken az Aranybulla pecsétjének másolatát viselik nyakukban.

II. András aranypecséttel ellátott oklevele Tota asszony számára, 1221
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,
Budapest (HU-MNL-OL-DL 39250)

HIVATKOZOTT IRODALOM

- II. Rákóczi Ferenc 1984.** *II. Rákóczi Ferenc politikai és erkölcsi végrendelete.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- Andrássy 1927.** Andrássy Gyula: Anglia és Magyarország alkotmányos fejlődése. *Budapesti Szemle*, 1927, 161–178.
- Aranka 1790.** Aranka György: *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése.* Nyomtatott Kolosváran Hochmeister Márton ... által, Kolozsvár, 1790.
- Balogh 2014.** Balogh Elemér: Alkotmánybíráskodás a történeti alkotmány távlatában. In: Révész Béla (szerk.): *„Most megint Európában vagyunk...” Szabó József emlékkönyv.* Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2014, 23–44.
- Bartoniek 1987.** Bartoniek Emma: *A magyar királykoronázások története.* Magyar Történelmi Társulat Kiadása, Budapest, 1987.
- Benda 1971.** Benda Kálmán: A kálvini tanok hatása a magyar rendi ellenállás ideológiájára. *Helikon*, (1971) 3–4. sz. 322–330.
- Bene 2007.** Bene Sándor: Az ellenállás hermeneutikája. Egy fejezet a Rákóczi-szabadságharc politikai publicisztikájának történetéből. In: Jankovics József (főszerk.): *„Nem sülyyed az emberiség...” Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára.* Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, Budapest, 2007, 1035–1058.
- Bevezetés az alkotmányjogba 2016.** Trócsányi László – Schanda Balázs – Csink Lóránt (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei.* HVG/ORAC, Budapest, 2016.
- Bónis 1947.** Bónis György: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban.* Bolyai Tudományegyetem, Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár, 1947.
- Concha 1880.** Concha Győző: Az angolos irány politikai irodalmunkban a múlt század végén. *Erdélyi Múzeum*, (1880) 2. sz. 33–44.
- De bulla aurea 1999.** Besenyei Lajos – Érszegi Géza – Gorlero, Maurizio Pedrazza (szerk.): *De bulla aurea Andreae II regis Hungariae MCCXXII.* Edizioni Valdonega, (Verona), 1999.
- Degré 1980.** Degré Alajos: Az ellenállási jog története Magyarországon. *Jogtudományi Közlöny* (1980) 6. sz. 366–371.

- Eckhart 1933.** Eckhart Ferenc: Bocskai és híveinek közjogi felfogása. In: Alföldi András – Szekfű Gyula (szerk.): *Emlékkönyv Károlyi Árpád születésének nyolcvanadik fordulójának ünnepére*. Sárkány-Nyomda, Budapest, 1933.
- Eckhart 1946.** Eckhart Ferenc: *Magyar alkotmány és jogtörténet*. Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1946.
- Egyed 1929.** Egyed István: *Vármegyei önkormányzat*. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest, 1929.
- Erdmann 1989.** Erdmann Gyula: *Zemplén vármegye reformellenzéke 1830–6*. BAZ Megyei Levéltár, Miskolc, 1989.
- Érszegi 1990.** Érszegi Géza: *Az Aranybulla*. Helikon Kiadó, Budapest, 1990.
- Fényes 1842–43.** Fényes Elek: *Magyarország statisztikája*. II. k. Trattner-Károlyi, Pest, 1842–43.
- Ferdinandy 1902.** Ferdinandy Gejza: *Magyarország közjoga (alkotmányjog)*. Politzer Zsigmond, Budapest, 1902.
- Fest 1934.** Fest Sándor: Magna Carta – Aranybulla. *Budapesti Szemle*, 1934, 273–289.
- Fest 1941.** Fest Sándor: Párhuzam az angol és a magyar alkotmány között a XIII. században. *Budapesti Szemle*, 1941, 105–134.
- Gergely 1982.** Gergely Jenő: *A pápaság története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- Gerics 1976.** Gerics József: Von den Universi Servientes Regis bis zu der Universitas Nobilium Regni Hungariae. In: *Album Elemér Malyusz*. Les Éditions de la Librairie encyclopédique, Bruxelles, 1976, 97–108.
- Gerics 1980.** Gerics József: Az Aranybulla ellenállási záradékának értelmezéséhez. In: Bertényi Iván (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Sinkovics István 70. születésnapjára*. Eötvös Lóránt Tudományegyetem, Budapest, 1980.
- Gerics 1987.** Gerics József: *A korai rendiség Európában és Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.
- Haendel 1942.** Haendel Béla: *Volt-e párhuzam az angol és a magyar alkotmányfejlődés között a középkorban?* Századok, (1942) 1–3. sz. 123–128.
- Hajnóczy 1958.** Hajnóczy József: *Közjogi-politikai munkái*. Sajtó alá rendezte: Csizmadia Andor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958.

- Havas 2006.** Havas László: A Szent István-i Intelmek szöveghagyománya és II. Rákóczi Ferenc Tractatus de potestate c. fejedelemtükre. *Irodalomtörténeti Közlemények*, (2006) 1–2. sz. 138–152.
- Hóman–Szekfű 1929.** Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar történet*. V. k. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1929.
- Hóman–Szekfű 1935.** Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar történelem*. IV. k. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1935.
- Horváth 1868.** Horváth Mihály: *Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól 1848-ig*. 1. k. Ráth Mór, Pest, 1868.
- Horváth 1872.** Horváth Mihály: *Magyarország Történelme*. V. k. Pest, 1872.
- Horváth 2014.** *Magyar állam- és jogtörténet*. Szerk.: Horváth Attila. Nemzeti Közszerkesztési Intézet Közigazgatás-tudományi Kar, Budapest, 2014.
- Illés 1931.** Illés József: *A Quadripartitum közjogi interpolációi*. (Értekezések a filológiai és társadalmi tudományok köréből, IV. 2. sz.) MTA., Budapest, 1931.
- Imre 1995.** Imre Mihály: „Magyarország panasza”, *A Querela Hungariae toposz a XVI–XVII. század irodalmában*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1995.
- Károlyi 1899.** *Magyar Országgyűlési Emlékek (1605–1606)*. Szerk.: Károlyi Árpád. Athenaeum Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1899, XI. k.
- Kristó 2014.** Kristó Gyula: *Az Aranybullák évszázada*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2014.
- Makkai–Szász 1987.** *Erdély története*. II. 1606-tól 1830-ig. Szerk.: Makkai László – Szász Zoltán. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.
- Mezey 1995.** *Magyar alkotmánytörténet*. Szerk.: Mezey Barna. Osiris Kiadó, Budapest, 1995.
- Molnár 2001.** *Deák Ferenc válogatott politikai írások és beszédek I. 1825–1849*. Szerk.: Molnár András. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- Molnár 2003.** Molnár András: Zala vármegye rendi ellenállása az 1820-as években. In: Mayer László – Tilcsik György (szerk.): *Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára*. Szombathely, 2003, 385–400.

- Pauler 1860.** Pauler Gyula: Alaptörvények. In: Török János – Pollák Nep. **János** – Laubhaimer Ferencz (szerk.): *Egyetemes Magyar Encyclopaedia*. II. k. Szent István Társulat, Pest, 1860.
- Pauler 1876.** Pauler Gyula: *Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése 1664–1671*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1876.
- Praznovszky 1987.** Praznovszky Mihály: Az 1822–1823. évi nógrádi rendi ellenállás története. *Nógrád megyei múzeumok évkönyve*, XIII. (1987) 119–142.
- Péter 1984.** Péter Katalin: Az alattvalók ellenállási joga Magyarországon a reformáció után. In: Fabiny Tibor: (szerk.): *Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből Luther Márton születésének 500. évfordulójára*. Magyarországi Evangélikus Egyház, Budapest, 1984, 66–71.
- Rácz 1992.** Rácz Lajos: *Főhatalom és kormányzás az Erdélyi Fejedelemségben*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
- Rákóczi 1644.** Rákóczi György: *Manifestum Georgii Rakoci principis Transylvaniae*. Bártfa, 1644.
- Rákóczi kiáltványa 2004.** *Rákóczi kiáltványa a keresztény világhoz a szabadságharc okairól és céljáról*. Közzé teszi: Limpár Péter, Lilium Aurum, Duna-szerdahely, 2004.
- Révész 1934.** Révész Imre: Szempontok a magyar kálvinizmus eredetéhez. *Századok* (1934) 7–8. sz., 257–275.
- Sashalmi 2006.** Sashalmi Endre: Abszolutizmus és isteni jogalap. In: Kiss Gergely – Radó Bálint – Sashalmi Endre: *Abszolutizmus és isteni jogalap*. Szöveggyűjtemény. *Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány/ Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM)*, Budapest, 2006, 21.
- Schvarcz 1887.** Schvarcz Gyula: Az európai monarchiák rendszeres alaptörvényeiről. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből IX. kötet 1. sz.) MTA, (1887) IX. k. 1. sz.
- Soós 2007.** Soós István: A Habsburg-kormányzat és a magyar rendek. *Történelmi Szemle*, XLIX. (2007) 1. sz., 91–118.
- Stipta 2020.** Stipta István: *A magyar történelmi alkotmány és a hazai közjogi közigazgatási jogvédelem*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2020.

- Szalma 2002.** Szalma József: A sarkalatos törvényekről a magyar jogrendszerben. *Jogtudományi Közlöny*, (2002) 9. sz. 378–386.
- Szalma 2012.** Szalma József: A „sarkalatos” törvényekről a magyar jogfejlődésben. *Jogtudományi Közlöny*, (2012) 11–12. sz. 499–505.
- Széchenyi 1864.** Gróf Széchenyi István: *Magyarország sarkalatos törvényei, államjogi fejlődése 1848-ig: Gróf Szécsenyi István hagyományaiából*. Eggenberger, Pest, 1864.
- Széchenyi 2002.** Széchenyi István: *Napló*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
- Szekfű 1912.** Szekfű Gyula: *Serviensek és familiárisok: vázlat a középkori magyar alkotmány- és közigazgatástörténet köréből*. (Értekezések a történeti tudományok köréből XXIII. köt. 3. sz.) MTA., Budapest, 1912.
- Szilágyi 1880.** *Erdélyi Országgyűlési Emlékek. VI. (1608–1614)*. Szerk.: Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1880.
- Szivák 1906.** Szivák Imre: *Az alkotmányjogi biztosítékokról (állambíróság stb.) Politikai és közjogi tanulmány*. Athenaeum Irodalmi és Nyomda Rt, Budapest, 1906.
- Szücs 1993.** Szücs Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Osiris Kiadó, Budapest, 1993.
- Toldy 1866.** Toldy Ferenc: *A magyar birodalom alaptörvényei*. Emich Gusztáv Magyar Akadémiai nyomdász tulajdona, Pest, 1866.
- Timon 1919.** Timon Ákos: *Magyar alkotmány- és jogtörténet különös tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére*. Grill Károly Könyvkiadóhivatala, Budapest, 1919.
- Török 1883.** Török István: *A Querela Hungariae s az általa támasztott polémia. Kolozsvári Református Kollégium Értesítője*, 1883.
- Varga 2006.** Varga Benedek: Szempontok a Bocskai-felkelés ideológiájának európai kontextusához. *Studia Caroliensia*, (2006) 1. sz. 29–41.
- Varga 2016.** Varga Zs. András: Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény kögens rendelkezéseiben. *Iustum Aequum Salutare*, (2016) 4. sz. 83–89.
- Vestigia 1790–1801.** *Vestigia Comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad Hodierum diem celebratorum*. Budae, typis Regiae Universitatis, 1790–1801. I–IV. k. Lectiones variantes decretorum comitialium I. Regni Hungariae, in Corpore Juris Hungarici editorum, quas

ex collatione textus eorum cum originalibus authenticis eruit... Pestini, Typ. Trattner, 1816. *Sylloge decretorum comitialium inclyti Regni Hungariae* ... Pesthini, Typ. Trattner, 1818.

Virág 1805. Virág Benedek: *II. András Aranybullája*. 1222. Eggenberger J. és fia, Pest, MDCCCV.

Völgyesi 2009. Völgyesi Orsolya: Kazinczy és az 1822–23-as megyei ellenállás. In: Czifra Mariann (szerk.): *Leleplezett mellszobor. Nyomozások Kazinczy birtokán*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2009. 173–198.

V. Windisch 1947. V. Windisch Éva: *Kovachich Márton György élete és munkássága*. Budapest, 1947.

V. Windisch 1998. V. Windisch Éva: *Kovachich Márton György, a forráskutató*. Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet, Budapest, 1998.

Závodszy 1987. Závodszy Géza: Zinner János, az angol alkotmány első hazai ismertetője. *Magyar Könyvszemle*, (1987) 1.sz. 10–18.

Zlinszky 2005. Zlinszky János: *Az Alkotmány értéktartalma és a mai politika*. Szent István Társulat, Budapest, 2005.

Zsoldos 2011. Zsoldos Attila: *II. András Aranybullája*. *Történelmi Szemle*, LIII. (2011) 1. sz. 1–38.

